

"Kerimcan'ın Yolu" adlarını taşıyan altı bölümden meydana gelmektedir.

Türk edebiyatında daha önce yazılan alışılmış tarihî romanlardan çok farklı bir anlayışla kaleme alınan *Devlet Ana*'da, daha ziyade Osmanlı Türkleri'nin devlet anlayışı ile Anadolu topraklarındaki hâkimiyetleri konu edilmektedir. Yazarın, Söğüt ve çevresinde Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yılları, Konya'da Selçuklular'ın çözümleriyle Bizans sınırındaki kaynaşmalar, savaşçı dervişler, keşişler, Saint Jean şövalyelerinden Notüs Gladys, Selçuklu beyleri, bazı Moğol eşkıyaları, Orhan Gazi ile evlendikten sonra Nilüfer Hatun adını alan Tekfur kızı Lotüs, Şeyh Edebâli ve ahî teşkilâtı ile devrin mutasavvıf şairi Yûnus Emre gibi, çeşitli olayları sembolize eden belli başlı kahramanlar çevresinde geliştirilen hikâyede, Osmanlı'nın devlet kurmaya ve yönetmeye olan tabii yeteneği ile İslâmiyet'ten gelen adalet ve mülkiyet anlayışına büyük ölçüde yer verdiği görülmektedir. Kemal Tahir'in bu romanda ortaya koymak istediği esas düşüncesi ise Osmanlı Devleti'nin, Batı dünyasında Ortaçağ'da sosyal ve iktisadî alanda görülen feodalizmden çok farklı bir gelişme gösterdiği şeklindeki görüşlerinin ifadesi olarak özetlenebilir. Yazarın burada, Osmanlı toplum yapısında feodalitenin olmayışı, dolayısıyla Batı dünyasında görüldüğü tarzda bir sosyal sınıf anlayışının da bulunmadığı ve Doğu toplumlarında ferdîyetçilik anlayışının gelişmediği şeklindeki tezle ortaya çıkışı leh-te ve aleyhte çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

Bazı yazarlara göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan çok, Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda Türkiye'nin içine düştüğü çıkmazdan kurtuluşu için çeşitli yol-

lar teklif eden *Devlet Ana*, aynı zamanda yazarının da ifadesiyle "XX. yüzyılda yaşayan Türk insanına bir şeyler anlatmak için" yazılmıştır. Eserin Dede Korkut, Evliya Çelebi ve Naîmâ gibi klasik yazarlarla bazı millî destanlar, evliya menkıbeleri ve efsanelerden gelen ifade ve anlatım tarzı da üzerinde ayrıca durulan yanlarından birini teşkil etmiştir. 1968 Türk Dil Kurumu roman ödülünü kazanan eser, edebiyat dünyasında çeşitli tartışmalara yol açmasıyla da ayrıca şöhret bulmuştur. İlk baskısı 1967 yılında yayınlanan *Devlet Ana*'nın 1993'te 10. baskısı yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kemal Tahir, *Devlet Ana*, Ankara 1967, I-II; Mehmet Seyda, *Türk Romanı (Devlet Ana Üzerine Açık Oturum)*, İstanbul 1969; Hulûsî Dosdoğru, *Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir*, İstanbul 1974, s. 385-410; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, İstanbul 1979, s. 143-144; İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, Ankara 1980, s. 99-104; *Türkiye Defteri* (Kemal Tahir özel sayısı), sy. 6, İstanbul 1974; Berna Moran, "Devlet Ana", *Yeni Düşün*, sy. 62, İstanbul 1990, s. 10-23; "Devlet Ana", *TDEA*, II, 277-278.

ABDULLAH UÇMAN

DEVLET GİRAY

(ö. 985/1577)

Kırım hanı
(1551-1577).

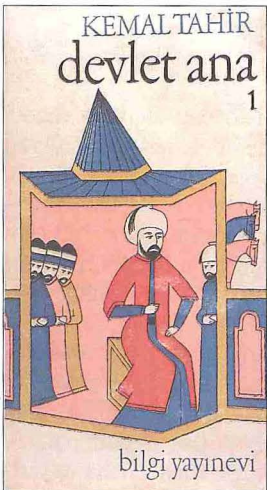
Mübârek Giray'ın oğlu olup 918'de (1512) doğdu. Kırım Hanı Saâdet Giray tarafından taht vârisi olarak seçildi ve **kalgay*** oldu. Sâhib Giray'ın hanlığı sırasında eski han Saâdet Giray ile İstanbul'a gitti; uzun süre orada kalarak Osmanlı merkezî idaresini yakından tanıdı. Sâhib Giray, 1549'da Safâ Giray'ın ölümüyle boşalan Kazan Hanlığı'na onun getirilmesini istedi. Sâhib Giray'ı gözden çıkaran Osmanlılar ise Devlet Giray'ı görünüşte Kazan hanı sıfatıyla Kırım'a han olarak gönderdiler. 2 Ekim 1551'de Bahçesaray'da hanlığını resmen ilân eden Devlet Giray, o sırada seferden dönmekte olan Sâhib Giray'ı öldürterek durumunu sağlamlaştırdı. Böylece Kırım'da Osmanlı tesir ve nüfuzunun oldukça arttığı bir dönem başlamış oldu.

Devlet Giray ataları gibi Rus düşmanlığına dayanan siyasetini büyük bir gayretle sürdürdü. Ancak Ruslar önce Kazan'ı (1552), ardından da Astarhan'ı (1556) alarak ilerisi için çok önemli sonuçlar doğuracak bir hamle yaptılar. Devlet Giray

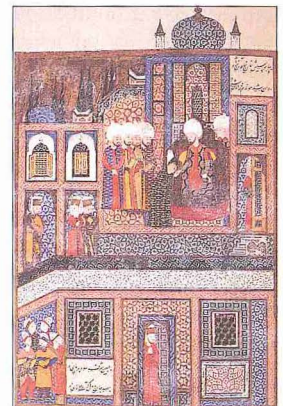
bu işgalleri önlemek istediye de başarılı olamadı. Moskova üzerine yaptığı seferler neticesiz kaldı. Öte yandan Osmanlılar'ın 1569'daki Astarhan seferine, Astarhan ve Kazan'ın doğrudan doğruya Osmanlı idaresi altına gireceği endişesiyle gizlice muhalefet etti. İsteksiz olarak katıldığı seferde Osmanlı kuvvetlerine gerekli yardımda bulunmadı; seferin başarısızlıkla sonuçlanmasının kendi durumunu kuvvetlendireceğine, Astarhan ve Kazan'ı bizzat kendi idaresindeki kuvvetlerle geri alabileceğine inanıyordu. Aşağı Volga bölgesinin kontrolünde başarılı olamayan Osmanlılar Moskova Çarlığı ile olan mücadeleyi ona bıraktılar.

Devlet Giray 1571'de Oka suyunda Rus müdafaa hattını yarıp Moskova önlerine geldi ve burayı ateşe verdikten sonra geri döndü. Bu başarı dolayısıyla kendisine "Taht-algan" unvanı verildi. İstanbul'da da büyük bir sevince yol açan bu seferin ardından Devlet Giray çardan Kazan ve Astarhan'ın iadesini istediye de teklifi kabul edilmedi. Bunun üzerine 1572'de yeniden Moskova seferine çıktı, fakat Moskova yakınlarında Molodi'de yenilgiye uğradı. Bu arada Osmanlılar'ın dikkatlerini Lehistan'a çevirip krallık seçimlerine karışmaları, Devlet Giray'ı yeniden faal bir siyasî çekişmenin içine itti. Krallık seçimlerinde Osmanlılar'la yaptığı iş birliği başarıyla sonuçlandı. Az sonra da 985 Saferinde (Mayıs 1577) vefat etti.

Devlet Giray'ın hanlık dönemi, Volga bölgesinde, Altın Orda'nın mirası üzerinde Ruslar'la hayatî mücadelelerin verildiği ve Osmanlılar'la bütünleşme sürecinin kuvvetle hissedildiği oldukça önemli bir devreyi teşkil eder. 1571'de Gözleve'de bir cami inşa ettirmiş olduğu bilinmektedir. Sekiz oğlundan altısı Kırım hanı olmuştur.

Devlet Ana'nın 3. baskısının kapağı (Ankara 1971)

Devlet Giray'ı Kanûnî Sultan Süleyman'ın huzurunda gösteren bir minyatür (Süleymannâme, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 519*)

BİBLİYOGRAFYA :

Remmâl Hoca, *Târîh-i Şâhib Giray Hân* (nşr. Özalp Gökbilgin), Ankara 1973, s. 120, 134-136, 142-143, 145-146; Feridun Bey, *Münşeât*, İstanbul 1265, II, 541, 558-559; Abdülgaffar Kırımı, *Umdetü't-tevârîh* (TTEM ilâvesi), İstanbul 1343, s. 110-111; Mehmed Rızâ, *es-Seb'u's-seyyâr fî ahbârî'l-mülûkî't-Tâtâr* (nşr. Kâzım Bîk), Kazan 1248, s. 93-101; V. Zernov — Molla Hüseyin Feyizhanoğlu, *Kırım Yurtuna ve ol Taraflarğa Dâir Bolgan Yarıtklar ve Hatlar*, St. Petersburg 1281/1864, s. 558 vd.; Halim Giray, *Gülbûn-i Hânân*, İstanbul 1287, s. 18-21; Ahmed Refik, "Bahri-i Hazar-Karadeniz Kanalı ve Ejderhan Seferi", *TOEM*, VIII/43 (1333), s. 1-14; Halil İnalıcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", *TTK Belleten*, XII/46 (1948), s. 361-368, 376-391; a.m.f., "Dawlat Giray", *EI²* (İng.), II, 178-179.

HALİL İNALCİK

DEVLETÂBÂD

(دولت آباد)

Hindistan'ın Maharaştra eyaletinde
kaya üzerine inşa edilmiş
kalesiyle meşhur tarihî bir şehir.

Bugün Evrengâbâd'a bağlı bir köy olan Devletâbâd'ın asıl adı Devagiri (Tanrı dağ) olup daha sonra Deogiri diye şöhret bulmuş ve Yadava hânedanının başşehri olmuştur. Delhi Sultanı Celâleddin Fîrûz Şah Halacî'nin yeğeni veliaht Alâeddin Halacî, Deogiri Kalesi'ni bir süre kuşattıktan sonra ele geçirdi (695/1296). Raca Ramçandra ona büyük bir servet vermek ve Delhi Sultanlığı'nın hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı. Ramçandra'nın Elicpûr gelirlerini düzenli bir şekilde göndermemesi üzerine Melik Nâib ona karşı bir sefer düzenledi ve Ramçandra teslim alınarak Delhi'ye gönderildi (706/1307). Alâeddin Halacî âlicenaplık gösterip Rây-i Râyân unvanıyla onu Deogiri valisi tayin etti. Ancak oğlu Şankara sultana karşı gelince Melik Kâfûr 713'te (1313) onun üzerine yürüdü ve Şankara öldürüldü. Damadı bağımsızlığını ilân edince Kutbüddin Mübârek Şah Halacî ayaklanmayı bastırmak için harekete geçti ve Deogiri Delhi Sultanlığı'na bağlanarak Kutbâbâd adını aldı. *Şubhu'l-a'sâ* müellifine göre Tuğluklu Hükümdarı Muhammed b. Tuğluk Deogiri'yi imparatorluğunun ikinci idarî merkezi yaparak şehre Devletâbâd adını verdi. Muhammed b. Tuğluk güneyde hâkimiyet kurabilmek düşüncesiyle stratejik önemi olan şehri harekâtı için bir üs olarak kullandı ve Delhi'deki müslümanları buraya göçe zorladı. İbn Battûta Devletâbâd'ı nüfus ve ihtişamı bakımından Del-

hi ile kıyaslamaktadır. Muhammed b. Tuğluk Devletâbâd'a Emîr Hüsrev-i Dihlevî ile birlikte gelmiş ve Emîr Hüsrev şehrin güzelliklerini dile getiren *Şahîfetü'l-evşâf* adlı bir mesnevi yazmıştır.

Devletâbâd, Muhammed b. Tuğluk kuzeye yönedikten sonra da stratejik önemini korudu. İmparatorluğunun sınır boylarında birçok problemle karşı karşıya kalan sultan nüfuzunu Devletâbâd üzerinde yoğunlaştırmadı ve otorite tesis edemedi. Emîrân-ı Sade diye bilinen Dekken soyluları 1346'da ayaklandılar ve İsmâil Muh'u kendilerine lider seçtiler. 1347 yılında Alâeddin Hasan Gangû Devletâbâd'daki isyanından sonra Behmenî hânedanını kurdu ve başşehrini güneye Gülberge'ye nakletti. Konumlarını muhafaza etmeye özen gösteren Behmenîler burasını bir garnizon haline getirerek savunmasını güçlendirdiler. Devletâbâd 905'te (1500) Nizamşâhîler'in eline geçti ve başşehirleri oldu. Bâbürlü Hükümdarı Şah Cihan, buranın elde tutulmasını güneyin kontrolü için stratejik açıdan gerekli gördüğü için Devletâbâd'ı fethetmeyi planladı ve 1633'te şehri ele geçirdi. Devletâbâd 1757'de Dekken nâibi Nizâmülmülk Âsaf Câh'a bağlandıysa da üç yıl sonra Maratalar tarafından zaptedildi.

Devletâbâd'daki en eski İslâm âbidesi, Kutbüddin Mübârek Halacî tarafından 718'de (1318) inşa edilen cami olup müstahkem duvarları Muhammed b. Tuğluk dönemine aittir. Ayrıca Alâeddin Behmenî tarafından yaptırılan Când Minâr ile Nizamşâhîler döneminde inşa edilen Çinî Mahal de kayda değer yapılarıdır. *Şubhu'l-a'sâ* müellifine göre Muhammed b. Tuğluk şehri meslek erbabı, askerler, devlet ricâli, kadılar, din adamları vb. için çeşitli semtlere böldü. Her semtin camileri, pazarları, hamamları, değirmenleri bulunmaktaydı. İbn Battû-

ta özellikle Devletâbâd'ın "tarab-âbâd"larına (eğlence merkezleri) işaret etmektedir. Kale Behmenîler tarafından tâdil edildi. Bugün sarayların hepsi harabe halindedir. Şah Cihan da 1636'da burada bir sayfiye inşa etmiştir. IX. (XV.) yüzyılın meşhur bilginlerinden Şehâbeddin Ahmed ed-Devletâbâdî burada doğmuştur.

Devletâbâd'ın nüfusu 1901 yılında 1357 civarında iken 1951'de 827'ye düşmüş, 1961 yılında ise 1406 olduğu tesbit edilmiştir. 1981 yılında nüfusu 2697 olan Devletâbâd, Huldâbâd yolunun 15. kilometresinde bulunur.

Devletâbâd kâğıt endüstrisi ve tekstil ürünleriyle meşhurdur. Şehirde imal edilen kâğıda âbâdî adı verilir; burada dokunan kaliteli bir kumaş çeşidi ise *deogiri* adıyla bilinir. Devletâbâd, Ellora mağaralarını gezmeye giden turistlerin yol üzerinde ziyaret ettikleri ilgi çekici bir yerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, Bibliotheca Indica, nr. 1860, s. 474 vd.; Emîr Hüsrev, *Mesnevî-yi Şahîfetü'l-evşâf* (*Divânü Nihâyeti'l-kemâl* içinde), Delhi 1332, s. 50-54; İsmâîl, *Fütûhu's-selâtin* (nşr. A. S. Usha), Madras 1948; İbn Battûta, *er-Rihle*, Kahire 1928, II, 105-106; Abdülhamîd Lâhûrî, *Bâdşâhnâme*, Bibliotheca Indica, s. 496-536; S. Piggot, *Some Ancient Cities of India*, Bombay 1945, s. 78 vd.; Sidney Toy, *The Strongholds of India*, London 1957, s. 37 vd.; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 410; Virginia Fass, *The Forts of India*, London 1986, s. 189-193; T. W. Haig, "Devletâbâd", *IA*, III, 559; H. K. Sherwani — J. Burton-Page, "Dawlatâbâd", *EI²* (İng.), II, 179-180.

K. A. NİZAMI

DEVLETÂBÂDİ

(الدولة آبادی)

Şihâbüddîn Ahmed b. Şemsiddîn
b. Ömer ez-Zâvulî ed-Devletâbâdî
(ö. 849/1445)

Hindistan'da yetişen
tefsir, fıkıh ve nahiv âlimi.

Dekken'in Devletâbâd şehrinde doğdu. Tahsilini Delhi'de Seyh Nasîrüddin Çerâğ ed-Dihlevî'nin önde gelen talebelerinden Kadı Abdülmuktedir ve Mevlânâ Hâceğî'nin yanında tamamladı. Timur'un Hindistan'ı işgali sırasında Delhi'yi terk ederek Cavnûr'a yerleşti. Bu bölgenin hükümdarı olan Sultan İbrâhim Şarkî onu büyük bir memnuniyetle ülkesine kabul etti ve kâdıkudât olarak görevlendirdi. Bundan sonra kendisine "melikü'l-ulemâ" unvanı verilen Devletâbâdî'nin hükümdar nezdindeki itibarı daha da art-

Devletâbâd'ın XIX. yüzyıldaki durumunu gösteren bir gravür

